СТАНОВИЩЕ

от д.ф.н. проф. Диана Петрова Иванова от Катедрата по български език при Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ на материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност ‘професор’ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. *Филология*, Български език (История на българския език)

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № R33-2667 от 15.06. 2018 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘професор’ в ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. *Филология*, Български език (История на българския език), обявен за нуждите на Катедрата по общо езикознание и история на българския език, Филологически факултет към ПУ „Паисий Хилендарски“.

В конкурса за ‘професор’, обявен в Държавен вестник, бр. 33 от 17.04.2018 г. и в интернет страницата на Пловдивския университет "Паисий Хилендарски", участва един кандидат - доц. д.ф.н. Христина Милева Тончева-Тодорова.

Представеният на хартиен носител комплект материали по процедурата на доц. д.ф.н. Христина Тончева е пълен и е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. Доц. Хр. Тончева е приложила общо 42 научни труда (в периода след доцентурата), от които 3 книги (една авторска и две в съавторство), 38 статии (от които 13 в съавторство).

Представените книги и статии включват разработки на проблеми извън темата на дисертацията (за д.ф.н.). Статиите са публикувани в авторитетни научни издания 30 в страната и 8 в чужбина). По количество и качество изследванията отговарят на изискванията за академичната длъжност *професор* и на научния профил на обявения конкурс.

2.Кратки биографични данни на кандидата

Христина Тончева има 26-годишен стаж в ПУ – отначало работи като хонорува за редовен асистент. През 1999 г. защитава дисертация за получаване на ОНС "доктор", през 2005 г. придобива акад. длъжност доцент, а през 2016 г. защитава докторска дисертация и получава научната степен д.ф.н. Преподава по дисциплините Старобългарски език и История на българския език, като лекционните си курсове провежда в бакалавърски и в магистърски програми. Освен в ПУ тя е водила лекции във филиалите на университета в Кърджали и

Смолян и в БУ „Проф. д-р Асен Златарски“, както и в рамките на програма Еразъм. От 2015 г. е ръководител на Катедрата по общо езикознание и история на българския език.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

3.1.Оценка на научната и научно-приложната дейност на кандидата

В творческия си път през последните няколко десетилетия Хр. Тончева работи с отдаденост върху проучването на евхологичните ръкописни книги (требници и служебници) в многовековен хронологичен срез (X - XIX в.), които проучва в различни аспекти (типологическа структура, състав на четивата, текстология, графично и лингвистично описание и др.). Освен анализа на отделни ръкописи тя извършва и съпоставително проучване на различни паметници, които дават пълната картина на битието на тези текстове в богослужебната и книжовната практика през вековете. Наред с български текстове и техните гръцки първоизточници съпоставката често се прави и с включването на сръбски и руски ръкописи, което разширява представата за изследваното явление в славянски контекст. Върху Евхология тя успешно защитава докторска дисертация и продължава с издирването на непроучени евхологични паметници в български и в чуждестранни книгохранилища (в Атон и Ватикана). Това ѝ дава възможност непрекъснато да разширява и обогатява текстовия масив, с който работи.

Плод на тези дирения е и неизследваният ръкопис на Вениамин Хилендарец, съхраняван в Отдел „Специални сбирки“ на НБИВ – Пловдив. Издадената книга „Требникът на Вениамин Хилендарец от 1838 – 1839 г.“ (Пловдив, 2014) има научно-приложен характер, като освен описателно-аналитична част (с. 5-31) авторката представя наборен текст на Требника, съпроводен от лексикален индекс и особено ценните факсимилета на оригиналния ръкописен текст. В аналитичната първа част на книгата авторката дава общи данни за ръкописа, за съдържанието и текстовите му особености. Сравнявайки текста на Вениамин Хилендарец с предходната евхологична традиция, авторката открива текстове, идващи и от ръкописната, и от старопечатната книжнина, с което доказва вековната канонична приемственост в Требника. На основата на текстологичен и лингвистичен анализ тя стига до извода, че Требникът на Вениамин представлява късната редакция (XVIII - XIX в.) на Евхология. Определено книгата внася нов принос в изследването на евхологичния текст и както наблюденията и изводите, така и публикуваният текст могат да бъдат основа на по-нататъшни проучвания.

Тъй като другите две книги и 13 статии, представени за оценка, са в съавторство и не са отбелязани конкретно частите, с които всеки един от авторите участват, ще отбелязваме общите им приноси.

Хр. Тончева приема научните предизвикателства и не се страхува да търси решения на по-сложни и неизяснени проблеми. Такъв е случаят с ръкописа на Пловдивския (хаджи Василиев) препис от 1875 г., по който има спорове по въпроса дали това е авторски, първичен превод, или е адаптиран вариант на превода на Пространно житие на Св. Климент Охридски от митрополит Партений Зографски (пълното заглавие „Житие и исповедание и за некои чудеса повествование иже во святих отца нашего Климента Архиепископа болгарскаго", публикувано в сп. „Български книжици", 1858 г., кн. 1-4, 7, 8, 10). По успешен начин този и други въпроси са разрешени в съавторския труд с П. Пенев „Пространно житие на Св. Климент Охридски. Пловдивски (хаджи Василиев препис от 1875 г.)", 2007, а именно: ръкописът на свещ. Василий Тотев не е пряк превод от гръцки; преписвачът е направил известни редакционни промени в текста на Партений, а в лингвистичен план е променил облика на някои тяснорегионални думи от македонските диалекти или ги е заменил с познати думи от общобългарския лексикален фонд; авторът на преписа не се е осланял само на изходния текст, а е използвал като арбитър и съответните гръцки източници. (Оценка на изводите и съответните приноси на двамата автори в тази разработка са посочени по процедурата за професура на проф. П. Пенев, които аз напълно приемам и няма да се спирам върху тях). Към тези приноси бих добавила още един - чрез анализа на лексиката във Василиевия препис се открояват различни пластове в нея (диалектни, новобългарски книжовни, традиционнокнижни, с чужд произход и др.), което дава представа за характера на новобългарския книжовен език и функционирането му в житийния жанр на религиозната книжнина през третата четвърт на XIX в.

Друга изследователска област, в която Х. Тончева работи успешно, е диалектологията. На тази проблематика тя отделя внимание както в отделни статии, така и в обобщаващия труд „Диалектът на село Припек, Джебелско" (съавторска книга И. Илиев), 2016. В книгата е използван класическият начин на диалектно описание: исторически сведения за селото, обзор на предходни проучвания върху говора, връзките му със съседните говори, откриване на неописани в предишни изследвания характеристики, открояване на специфичните му черти. Така напр. двамата автори установяват редица общи характерни особености на припешкия с павликянския и хасковския говор, като редуване на *ы* с *ъ,* замяната *ы* с *у,* преход на *ѐ* в *ѝ,* липсата на троен определителен член и образуване на бъдеще време с частица *за* и др. Оттук и заключението, че посочените три говора са свързани в единен диалектен континуум. Интересни особености са описани в областта на морфологията и синтаксиса на припешкия говор, както и в лексикалния му състав. Приложеният речник дава представа за словното богатство на диалекта, както и информация за чуждите заемки в него. Посочени са редица

турски и гръцки думи и тяхната фонетична и морфологична адаптация спрямо българския. С цялостното му описание двамата автори разширяват периметъра на недостатъчно проучените български диалекти. Изключително полезни са и приложените автентични аудиозаписи на носители на диалекта, които подпомагат дидактичната работа със студентите и спомагат за опознаването на нашето живо наследство – българските диалекти.

В публикуваните статии се разглеждат също актуални проблеми от областта на историята на българския език и диалектологията. Те са написани задълбочено и имат приносен характер. Част от тях представят новооткрити преписи на евхологични текстове (Новоткрит препис на Чинопоследованията за встъпване в монашество в Зографски требник от XIII век), други отразяват славянската евхологична традиция (молитвеници, требници и др.) (Славянската евхологична традиция в требниците от Зографския манастир (по ръкописи от XIII – XVIII век). Друга група статии представят резултатите от лингвистичните изследвания на авторката на ръкописни средновековни и по-нови паметници, както и на диалектни материали. Немалка част от текстовете са посветени на лексикални въпроси, като особено ценни са изнесените данни за неописана диалектна лексика в югоизточните говори. Интересна находка в тази насока са проучванията й на средновековни и по-късни надписи.

В заключение можем да отбележим, че представените книги и статии с научните си приноси обогатяват българската диахронна лингвистика и диалектологията.

3.2.Оценка на учебно-педагогическата дейност на кандидата

Хр. Тончева има богат преподавателски опит. Води лекции на студенти от 15 специалности във Филологическия факултет на ПУ (редовно и задочно обучение), както и в специалностите „Археология“, „История“ и „Теология“ във Философско-историческия факултет (разработила е общо 7 лекционни курса). В преподаването тя прилага съвременни методи на обучение, като използва мултимедийни презентации, предлага актуални теми в областта на историческата лингвистика, по които да се дискутира. Автор е на електронния курс “История на българския език“ в Moodle, като по него са проведени и пилотни занятия. С това тя подпомага създаването на съвременен „електронен университет“. Организатор е на ежегодни научноизследователски проучвания и наблюдения, които се извършват на терен и по този начин повишава интереса на студентите към дисциплините, на които е титуляр.

В своята на учебно-педагогическа дейност Хр. Тончева подхожда отговорно, като подготвя подходящи за всеки лекционен курс дидактически материали. С такава цел е съставена и „Христоматия по историческа лингвистика. Текстове, статии, задачи“ (2002, с II изд. 2006), представена от авторката като допълнителен труд. Структурата на христоматията е интересна, обособена е в 11 урочни единици (семинари). Помагалото надвишава

предназначението на жанра христоматия, тъй като има научно-приложен характер, включва научни статии на изявени учени по дадена тема, автентични ръкописни текстове, последвани от конкретни практически задачи и въпроси. Спазени са принципите за системно овладяване на познанието чрез постъпателното навлизане в тематичното пространството на българските средновековни и по-късни текстове, което предполага постигане на добри дидактични резултати.

Хр. Тончева умее да организира и да работи със студентите, като ги увлича в проблемите на историческата лингвистика. Научен ръководител е на 8 защитили дипломанти и на един докторант. Тя взема активно участие в проектната дейност, в резултат на което са осъществени 8 научни проекта (1 международен, 2 национални – към ФНИ, 1 към МОН и 5 финансирани от ФНИ към ПУ). Всички те приключват успешно, като резултатите са представени на научни форуми в България и в чужбина.

В академичната и обществената си дейност Хр. Тончева подхожда отговорно към всяка възникнала задача. От 2015 г. е ръководител на Катедрата по общо езикознание и история на българския език. Същата година е избрана за член на Контролния съвет при ПУ. В състава е на Редколегията на Научните трудове на ПУ. През 2016 г. е била оценител на научни проекти (направление *Хуманитарни науки*) към ФНИ, МОН, а през 2017 г. е член на временна научно-експертна комисия към ФНИ.

През разглеждания период Хр. Тончева е участвала в 26 научни форума в България и в чужбина. Публикациите ѝ са познати и цитирани в десетки научни трудове на учени от България и чужбина (Германия, Русия, Сърбия).

Тези данни красноречиво говорят за инициативността, ангажираността и отговорното отношение на кандидатката към преподавателската и научноизследователската дейност.

4. Оценка на личния принос на кандидата

Приносите, които могат да се посочат в научните разработки на Хр. Тончева са многобройни и надхвърлят тези, за които стана дума в изложението на становището. Една част са самостоятелни лични приноси, постигнати в изследването на Требника на Вениамин Хилендарец:

1. Проучен е неизследваният досега ръкописен паметник от 1838-1839 г. (Требникът на Вениамин Хилендарец) на текстологично и лингвистично равнище.

2. Авторката доказва вековната канонична приемственост в Требника и принадлежността на му към късната редакция на Евкология (XVIII-XIX в.).

3. За първи път се публикува неговият наборен текст, придружен от лексикален индекс, както и факсимилета на оригиналния текст. Книгата внася нов принос в изследването на евхологичния текст от по-късен период и както наблюденията и изводите, така и публикуваният текст и приложеният лексикален индекс ще бъдат полезни с оглед на нови по-нататъшни проучвания.

Приносите в другите две представени книги и публикациите по тях са споделени между кандидата и поотделно с всеки един от двамата съавтори (П. Пенев, И. Илиев), а именно:

4. Приносни са изводите на двамата съавтори (Хр. Тончева и П. Пенев) при изследването на хаджи Василиевия препис от 1875 г. на житието на Св. Климент Охридски, че ръкописът на свещ. Василий Тотев не е пряк превод от гръцки, а преписвачът е направил известни редакционни (лексикални) промени в текста на Партений Зографски, а също, че е сверявал и с актуални за времето гръцки оригинали.

5. С изследването на говора на с. Припек на всички езикови равнища съавторите разширяват кръга на онези български диалекти, които са останали ненапълно проучени, какъвто е припешкият говор, представител на югоизточните териториални говори. Книгата хвърля светлина и върху друг важен въпрос, а именно – наличие на общи особености, които свързват говора с други диалекти от югоизточната група: павликянския и хасковския в единен диалектен континиум.

Хр. Тончева е представила достатъчен брой научни трудове, публикувани след придобиване на акад. длъжност „доцент“. В работите ѝ са налице оригинални научни и научно-приложни приноси, които са получили национално и международно признание. Представителната част от тях са публикувани в авторитетни списания и научни сборници, издадени в България и в чужбина. Самостоятелните ѝ публикации (статии и книга) са оригинални авторски постижения. Двете книги и статиите, написани в съавторство, са проява и на личното ѝ творческо присъствие и на умението ѝ да работи в екип.

Постигнатите от авторката резултати в учебната и научноизследователската дейност напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ, а публикациите ѝ характеризират развитието на Хр. Тончева като специалист с необходимата научна и професионална компетентност в научната област по конкурса.

5. Лични впечатления

Познавам доц. Хр. Тончева от студентските ѝ години и съм свидетел на нейното научно и професионално развитие. Имам отлични впечатления от нейното постоянство, енергия и отдаденост в работата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове и след направения анализ на тяхната значимост и съдържащите се в тях научни и научно-приложни приноси, намирам за основателно да дам своята положителна оценка и да гласувам за изготвяне на предложение от Научното жури до Факултетния съвет на Филологическия факултет за избора на доц. д.ф.н. Христина Милева Тончева-Тодорова на академичната длъжност ‘професор’ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ по област на висше образование **2. Хуманитарни науки**; професионално направление **2.1. Филология**, научна специалност **Български език** (История на българския език).

11.08. 2018 г. **Изготвил становището**: .....

(проф. д.ф.н. Диана Иванова)